8. *Рагойша. В.* Тэорыя літаратуры ў тэрмінах: дапам. / Вячаслаў Рагойша. – Мінск: Беларуская энцыклапедыя, 2001. – 384 с.
9. *Салавей. Л. М.* Беларуская народная песня / Л. М. Салавей. – Мінск: Навука і тэхніка, 1978. – 192 с.
10. Теория литературы: учеб. пособие для студ. филол. фак. высш. учеб. Заведений: В 2 т. / под ред. Н. Д. Тамарченко. – Т. 1: Н. Д. Тамарченко, В. И. Тюпа, С. Н. Бройтман. Теория художественного дискурса. Теоретическая поэтика. – М.: Изд. центр «Академия», 2004. – 512с.

Вячаслаў Калацэй

АКЦЭНТАЦЫЯ І АХОВА ЭТНАЭКАЛОГІІ І ДУХОЎНАСЦІ Ў КАЛЯНДАРНЫХ АБРАДАХ І СВЯТАХ

Гістарычны досвед найбольш стабільна існуючых у часе і прасторы народаў Азіі і Еўропы сведчыць, што сукупнасць народных святаў і будзённага побыту руральных (вясковых) асяродкаў – традыцыйны лад жыцця (толькі не мёртвая яго форма, а пластычная мадэль-аснова, прыдатная для неаадаптацый) – гарантыя *суіснавання этнасу і яго ландшафту ў стане дынамічнай раўнавагі* (гамеастаза, па сусветнавядомаму этнолагу Льву Гумілёву). Яго формы актуальны і перспектыўны, пакуль праз мадэлі святочных і будзённых паводзін выкладаецца (экспліцыруецца) мадэль свету традыцыі [5, *161-163*] – сістэма каранёвага светапогляду прадстаўнікоў этнасу. Чым бліжэй гэтая сістэма светапогляду да прыроды чалавека, яго біясацыяльных пачаткаў, тым больш устойліва асоба «ўпісана» ў свет-рэчаіснасць, а супольнасць «этнаэкалагічна» існуе ва ўласным «матчыным» ландшафце.

На што варта звярнуць увагу ва ўласным «спосабе ўпісання ў свет» этнасу, які мусіць: мінуць мяжу міленіуму; пазбавіцца шкоднага ў XXI ст., але «з бруднай вадой неахайна не выплеснуць дзіця»; не прыдбаць сабе ў будучым калапс жыццядзейнасці – становішча набітага звыклай і новай інфармацыяй камп'ютара, у якім знішчаны сістэмныя файлы? Што невынішчальна з светапогляду асобы і харчуе яе біяэнергетычны рэзерв (а глабальна – мацуе самаадназўленне этнасу і яго жыццёвы баланс з ландшафтам) стагоддзямі? Штудыі мысліўцаў (ад тэолагаў і філосафаў да лінгвістаў і прыродазнаўцаў, такіх як дацкі фізік, лаўрэат Нобелеўскай прэміі Нільс Бор – аўтар канцэпцыі «прынцыпу дадатковасці» ў навуковай ведзе, які ўводзіць у навуковую метадалогію папраўку на незалежныя ад даследчыкаў і матэматычных вылічэнняў заканамернасці існавання сусвету) сведчаць: адлюстраванне неўміручай «солі жыццяздольнасці» – не ў лагічных канструкцыях-тлумачэннях светапарадку, а ў каранёва-генетычным, напалову інтуітыўным, вольным ад штучных догмаў светаўспрыманні. І рэлігійных (згодна філосафу-традыцыяналісту Рэне Генону, рэлігія – толькі мёртвая абалонка традыцыі,

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

спроба захаваць яе форму, калі змест захаваць ужо немагчыма), і навуковых (навука прызнае сваю нетатальнасць у тлумачэнні свету – таму з'явіўся «прынцып дадатковасці» – прызнанне звышзразумелага складальніка светабудовы) догм. Абедзве формы светасузірання павінны мець месца, але не касцянець [1]. Рэшткі ж каранёвага светапогляду даволі паспяхова «жывуць» і транслююцца ў міфах – у светапоглядзе традыцыі. Вядома, што на мяжы XX і XXI стагоддзя навукоўцы-гуманітарыі трывала пазбавілі слова 'міф' значэння «бессэнсоўная небыліца». Апеляваць тут можна і да прац сусветнапрызнаных гісторыкаў (Фернан Бродэль), псіхолагаў (Зігмунд Фрэйд, Карл Густаў Юнг), энцыклапедычна адукаваных філосафаў і культуролагаў (Мірча Эліядэ, Клод Леві-Строс) і інш. Ужо тое, што хто толькі міфы не вывучаў: і філосафы з гісторыкамі, і мовазнаўцы з псіхолагамі – сведчанне і інтэлектуальнай, і біялагічнай (нейрафізіялагічнай – знітаванай з заканамернасцямі працы мозгу чалавека) іх прыроды. Універсальную структуру міфаў прапануюць даследчыкі ў галіне структурнай лінгвістыкі так званай маскоўскай школы.

Табліца № 1. Універсальная структура міфаў

Міфы народаў свету							
вельмі старажытныя	цэнтральная група				асаблівае месца		
					міфы пра культурных герояў		
салярныя, лунарныя, астральныя	Касмаганічныя	Антрапаганічныя	тэаганічныя	Эсхаталагічныя	пра татэмных продкаў	блізнячыя міфы	каляндарныя

Этыялагічныя тэксты з такой сутнасцю ёсць у беларусаў, але часам яна «пахавана» пад няўдалымі класіфікацыямі і жанравымі падзеламі даследчыкаў фальклору і пад сацыякультурнымі «табу». Дэкадзіраванне традыцыі (высвятленне сувязі міфаў – каранёвага светапогляду – з біяэнергетычным рэзервам этнасу) – пошук яе глыбінных сэнсаў – дастаткова складаная інтэлектуальная аперацыя. Аднак пры якіх заўгодна асабістых дадзеных і інфармацыйных рэсурсах інтэлектуалам урбаністычных асяродкаў тут звычайна бракуе *інтуіцыі,* і – асабліва – *ініцыяцыі традыцыйнай культурай.*

Шлях для жадаючых «адчуць» традыцыю і далучыцца да яе – ўдзел у рытуальных практыках. На Беларусі, захаваўшай аўтэнтычныя суполкі выканаўцаў народных свят-рытуалаў, гэта магчыма. Навукоўцы вызначылі асобны (чацвёрты пасля трох асноўных: актыўнасць, «хуткі» і «павольны» сны) стан галаўнога мозгу («малітоўная» актыўнасць), у якім ён «працуе», калі чалавек – у малітве, медытацыі, экстатычным прасвятленні рытуалу. У гэтым стане кара галаўнога мозгу нібыта выключана, але ўспрынящце інфармацыі

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

чалавекам ідзе, прычым ідзе, абмінаючы працэс мыслення і крытычнага аналізу. Гэты стан неабходны нам гэтак жа, як і астатнія. Калі ён адсутнічае ў жыцці асобы, парушаецца гармонія ў арганізме і пачынаюцца хваробы. У час актыўнасці кара галаўнога мозгу дарослага чалавека генерыруе альфа- і бэта-рытмы біятокаў з частатой ад 8 да 30 герцаў. Пры «малітоўнай» актыўнасці біятокі запавольваюцца да частаты 3 герцаў. Такія запаволеныя рытмы назіраюцца толькі ў немаўлят да 3-4 месяцаў. Прафесар Санкт-Пецярбургскага псіханеўралагічнага НДІ імя Бехцерава Валерый Слезін лічыць, што у такім стане «свядомасць пачынае існаваць па-за целам», а сам стан – дзейсная прафілактыка псіханеўралагічных паталогій. Эмацыянальная еднасць выканаўцаў рытуалу пашырае іх свядомасць, мацуе адчуванне псіхафізічнага задавальнення і абароненасці асобы, ладзіць энергетычны абмен з супольнасцю і прыродай; і тады мы разумеем тое, што не здольны запісаць, бо не маем словаў для абазначэння гэтага. Сувязь жа «міф↔рытуал» – бясспрэчна, асабліва рэльефна – ў календары, і нашы даследчыкі «намацваюць» гэтую сувязь. Народны каляндар беларусаў мае жорсткую часавую арганізацыю, аснова якой – астральнасць (даты святаў «Сонечнага крыжа» суаднесеныя з лунным цыклам). На астральнасці «завязана» прыродная біяэнергетыка, якая моцна ўплывае не толькі на штогадовы вегетацыйны цыкл-жыццё раслін (іх плады дагэтуль – асноўная крыніца харчавання людзей ва ўсім свеце), але і на псіхічны стан чалавека. Як лічаць даследчыкі, народныя святы Еўропы – міфарытуалы: маніфестацыі светапогляду праз *сімвалічныя* (з выкарыстаннем невербальных семіясістэм) *аповеды найважных этыялагічных тэкстаў (міфаў)*, якія тлумачаць паходжанне з'яў прыроды і культуры.

Таму святы традыцыйнага календара – гэта сімвалы, з дапамогай якіх апавядаецца сэнс (тэкст) пра цыклічную прыроду сусвету. Гэта заведзена ў антыэнтрапічных (*каб сусвет перыядычна «касмалагізаваўся», ратаваўся ад энтрапіі*) і кансерватыўных (*каб чалавечыя суполкі ўтрымлівалі сувязі, і біяэнергетычныя ў тым ліку, якія яднаюць людзей у этнас*) мэтах. «Ключ», які дэшыфруе сімволіку святочных рытуалаў, іх код, – гэта міфы. Яны – пры прыкладанні свайго зместу да заўважных (экзатэрычных, эксплііцытных) рытуальных дзеянняў-сімвалаў – тлумачаць схаваны (эзатэрычны, імпліцытны) сэнс асноўных рытуалаў традыцыі.

Табліца № 2. Схема дэкадзіравання традыцыі

Сімвал (фрэймы каляндарна-абрадавай традыцыі)	+ Код (міф – этыялагічны тэкст)	= Сэнс метатэксту традыцыі (мадэль свету этнакультуры)
рытуал: яго вербальная, пластычная ці музычная частка-ўвасабленне	аповеды пра паходжанне з'яў прыроды і культуры	інфармацыя пра цыклічнасць з'яў свету-еднасці, падпарадкаваных этапам касмалагічнага сцэнарыя

РЭПАЗІТОРЫЙ БГУКІ

Калі суаднесці структуру міфаў беларусаў з фрэймамі (з мадэлямі [3]) іх сезонных святаў, арганізаваных вакол сістэмы «Сонечнага крыжа», наш каляндар (як адна з семіясістэм традыцыі [6]) набывае сэнс тэксту-аповеду пра арыгінальную, цыклічную па характары мадэль свету. Калі абмінуць (праз адсутнасць неабходнага для гэтага вялікага аб'ёму тэксту ў межах аднаго артыкула) доўгія тлумачэнні, то: ў якасці знакаў-сімвалаў, прыстасаваных для перадачы інфармацыі пра мадэль свету беларускай традыцыі (як яна занатавана ў культуры нашых руральных асяродкаў), для яе выкладання (экспплікацыі), правамочна разглядаць розныя элементы міфарытуалаў свят «Сонечнага крыжа». Пад святамі «Сонечнага крыжа» (у дачыненні да беларускай традыцыі дэфініцыя ўжываецца з 1998 года [2, *6-13*]) звычайна маюць на ўвазе святы двух сонцаваротаў і двух раўнадзенстваў.

Табліца 3. Эзатэрычная сімволіка беларускага календара

Экспліцытныя мадэлі – фрэймы святаў	Імпліцытныя складальнікі светасузірання (змешчаныя ў адпаведных рытуалах) з матывамі:
Дабравешчанне, Вялікдзень	мадэляванне касмаганічнасці (з'яўленне сусвету)
Купалле	мадэляванне антрапаганічнасці (з'яўленне чалавека)
Багач, Узвіжанне, Дзяды	ушанаванне татэмаў-продкаў і хтанічнага свету
Каляды	мадэляванне эсхаталогіі (знікнення сусвету)

Апроч фрэймаў міфарытуалаў, фрагменты метатэксту культуры (яе МС) могуць быць экспліцыраваны (выкладзены для ўспрымання, распаведзены) ў традыцыі праз іншыя семіясістэмы: сімволіку вырабаў ДПМ (*выявы будовы сусвету на шаманскіх бубнах*), арнаментальныя матывы (*сімвалічная выява «сусветнага дрэва»* ў ткацтве), танец (ў *карагодах «па сонцу» – супраць гадзіннікавай стрэлкі*), традыцыйныя спевы (*розныя прыёмы інтанавання, прымеркаваныя да сезоннасці*) і г. д. Кодам, які перакладае інфармацыю пра «аптымальны спосаб ўпісання ў свет» (традыцыю), які нам настойліва запавялі, рэкамендавалі (пасля доўгатэрміновай «эксперыментальнай апрабацыі»), у кожнай з семіясістэм будуць міфы.

Калі ўлічыць этнаэкалагічныя і духоўныя праблемы еўрапейцаў апошняга часу (дэмаграфічныя, экалагічныя, ідэнтыфікацыйныя, выхаваўчыя), беларусам напачатку міленіуму проста неабходна актуалізаваць – кожнай асобе-частцы этнасу і этнасу цалкам (як сацыякультурнай адзінке міжнароднай супольнасці) – уласнае месца ў ландшафце і свеце. Педагогам, дзеячам культуры і адміністратарам настаў

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

час усведаміць, што гэта магчыма *праз захаванне этнаэкалагічнага светасузірання* і адпрацаваных (гуманістычна, этнапедагагічна, эстэтычна) стагоддзямі *яго форм-маніфестацый*, у якіх яго адначасова можна прывіць, – міфарытуалаў-*святаў народнага календара* (эксплікацыі каранёвага светапогляду этнасу). Вядома, што тут не абысціся без забеспячэння трансляцыі (абавязкова ў форме пераймання ад носьбітаў аўтэнтычнага фальклору, якія тут паўстаюць як аўтары «ініцыяцыі» традыцыяй) комплексу з'яў, непадзельна з імі знітаваных: традыцыйных спеваў, танцаў, народнага ДПМ. Для такой актуалізацыі патрабуецца працяглы шлях, прыступкі якога: *а)наданне галоўным народным святам статусу дзяржаўных; b)увядзенне этнапедагагічных практык у стандарты сучасных адукацыі і выхавання ад дзіцячага садка да ЎВА; c)юрыдычная абарона з'яў традыцыйнай культуры ад розных форм культурнага вандалізму (стылізацый, падробак, бескантрольнай камерцыялізацыі).* На жаль, інакш большасць з праблем этнаэкалогіі і духоўнасці для беларусаў будзе невырашальна.

ЛІТАРАТУРА

1. *Генон, Р.* Очерки о традиции и метафизике / Р. Генон / пер. с фр. В. Ю. Быстрова. – СПб.: Азбука, 2000. – 320 с.
2. *Калацэй, В.* «Сонечны крыж» і вытокі каляндарнай абраднасці беларусаў / В. Калацэй // Вясна на Беларусі: Рэпертуарны зборнік. – Мінск: НЦТДіМ, 1998.
3. *Клюев Е. В.* Речевая коммуникация: Учебное пособие для университетов и вузов / Е. В. Клюев. – М.: Изд-во «ПРИОР», 1998. – 224 с.
4. *Кузина, С.* Клуб любознательных / С. Кузина // Комсомольская правда в Беларуси. – 2005. – №162. – С.7.
5. *Топоров, В. Н.* Модель мира / В. Н. Топоров // Мифы народов мира: Энциклопедия: В 2 т. / гл. ред. С. А. Токарев. – М.: Советская Энциклопедия, 1987. – Т.2: К – Я.
6. *Элиаде, М.* Священное и мирское / М. Элиаде / пер. с фр., предисл.и комплект. Н. К. Гарбовского. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – 144 с.

Алена Боганева

ТРАНСФАРМАЦЫЯ НЕКАТОРЫХ МАТЫВАЎ НОВАЗАПАВЕТНЫХ АПОКРЫФАЎ У НАРОДНА-БІБЛЕЙСКІХ НАРАТЫВАХ БЕЛАРУСАЎ

Пісьмовымі крыніцамі вусных народна-біблейскіх наратываў беларусаў і іншых славянскіх народаў з'яўляюцца Свяшчэннае Пісанне (Стары і Новы запаветы), Свяшчэннае Паданне, стара- и новазапаветныя апокрыфы. Сюжэты, тэмы, дзеючыя асобы і вобразы Свяшчэннага Пісання становяцца асновай так званай «народнай Бібліі», якая дапаўняецца, удакладняецца,

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ